

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ ТА ХУДОЖНЬО-ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МУЗИКОЗНАВСТВА, ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ
ПІДГОТОВКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Формування художньо-образних уявлень учнів в спеціалізованих
мистецьких навчальних закладах**

Здобувачки освітнього ступеня магістр
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньої програми 025 Музичне мистецтво

Ярмоленко Лізи Володимирівни

Науковий керівник: доктор пед. наук,
професор Мозгальова Н.Г.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ оцінка ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬООБРАЗНИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ.....	7
1.1. Музичне мистецтво як основа формування художньо-образних уявлень учнів.....	7
1.2. Вікові особливості художньо-образного розвитку учнів.....	14
1.3. Педагогічні умови формування художньо-образних уявлень учнів.....	21
РОЗДІЛ II МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬООБРАЗНИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	31
2.1. Особливості фортепіанного навчання в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.....	31
2.2. Діагностика сформованості художньо-образних уявлень учнів в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.....	39
2.3. Методика формування художньо-образних уявлень учнів	46
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Розбудова державності України зумовила нові тенденції розвитку освіти. Суспільство вкрай потребує творчих, мотивованих, обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених громадян.

На узбіччі цих питань швидко розвиваються спеціалізовані мистецькі школи. В основі філософії розвитку цих навчальних закладів – творча особистість. Пріоритетною серед багатьох психолого-педагогічних проблем творчої особистості визначено проблему реалізації її можливостей. Водночас, судячи з рівня розвитку творчих здібностей учнів та застосування іноваційних технологій навчання в практиці спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, чіткої системи музичного навчання, орієнтованої на формування художньо-образних уявлень учнів, не сформовано. Через це дослідження формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах залишається актуальним.

Актуальність дослідження зумовлена також тим, що, незважаючи на великий обсяг теоретичних та емпіричних досліджень у галузі мистецької освіти, важливість вивчення цієї проблеми не зменшилась і зараз. На жаль, на практиці викладачі спеціалізованих мистецьких навчальних закладів приділяють мало уваги формуванню художньо-образних уявлень учнів, а іноді й зовсім ігнорують його. Це можна пояснити мало розробленою науковою теорією та методикою формування художньо-образних уявлень учнів, та відсутністю викладачів, які володіють відповідною методикою.

На сучасному етапі суспільного розвитку українське суспільство потребує активізації художньо-творчого потенціалу молодого покоління. Тому думка вчених повинна бути спрямована на розробку методик, які сприяють формуванню художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Мистецька освіта гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток особистості, має формувати в учнів прагнення і здібності до художньо-творчої

самореалізації, готуючи їх до активної участі в суспільно-культурному житті, до подальшої художнього самовдосконалення та духовної самоосвіти.

Мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями людини та цінностями особистості, визначає її світоглядні орієнтації, визначає художні інтереси та потреби, естетичні смаки та ідеали. У сучасному глобалізованому суспільстві все частіше на різних рівнях звучать застереження про «культурну кризу», розпад численних культур у великій культурі інформаційно багатих рукотворних цивілізацій. Сьогодні за допомогою комп'ютерних технологій та Інтернету люди будь-якої країни можуть отримати доступ до інформації з різних куточків планети. Все це сприяє формуванню художньо-образних уявлень учнів що підкреслює актуальність теми дослідження.

Дані питання знайшли відображення у працях філософів (В. Андрущенко, І. Зязюн та ін.), психологів (Г. Костюк, В. Моляко, А. Запорожець) педагогів (В. Сухомлинський, Л. Хлебнікова) і методистів (В. Бондар, О. Щолокова, О. Рудницька та ін.). Методики та шляхи формування художньотворчого розвитку учнів досліджували В. Верховинець, М. Леонтович, К. Орф, К. Стеценко та інші.

Вчені відзначають, що спеціалізованими мистецькими навчальними закладами постають нові пріоритети, спрямовані на зміну характеру діяльності та її подальший розвиток. Суть змісту діяльності закладу полягає, головним чином, у вихованні цілісної особистості учня, тобто її духовного та художньообразного потенціалу.

Проблема розвитку художньо-образних уявлень багатогранна і різнопланова, оскільки не тільки визначає природу, структуру і діагностику творчості, але й може бути досліджена з різних аспектів, таких як психологія, філософія, педагогіка, музикознавство тощо.

Враховуючи актуальність дослідження, його недостатню теоретичну розробленість та значущість для практики, темою магістерської роботи було обрано: «Формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні методики формування художньо-образних уявлень учнів в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Відповідно до мети визначені такі завдання дослідження:

- дослідити теоретичні засади формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах;
- визначити вікові особливості розвитку учнів;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування художньообразних уявлень учнів;
- розробити методику формування художньо-образних уявлень учнів в процесі музичної підготовки у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Об'єкт дослідження — процес формування художньо-образних уявлень учнів в процесі музичної підготовки у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Предмет дослідження — методика формування художньо-образних уявлень учнів спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Методи дослідження. У відповідності з визначеними завданнями в магістерській роботі застосовано загальнонаукові теоретичні та емпіричні (теоретичного аналізу, спостереження, бесіди), діагностичні (оцінювання, анкетування, тестування, узагальнення, статистичного оброблення результатів) методи за допомогою яких було визначене стан розробленості заявленої проблеми та розвитку художньо-образних уявлень молодших школярів, зібрано дані для порівняльного аналізу результатів дослідження в контрольній та експериментальній групах на підсумковому етапі експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні методики формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

Експериментальною базою дослідження стала Чернобаївська школа мистецтв.

Публікації. Основні положення роботи висвітлені у трьох наукових публікаціях.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів та 6-ти підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що нараховують 56 пунктів. Робота має в наявності 1 таблицю. Обсяг основної частини дипломної роботи становить 62 сторінки, Загальний обсяг роботи – 77 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. На основі аналізу наукових джерел досліджено теоретичні засади формування художньо-образних уявлень учнів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах. З'ясовано, що з філософської точки зору художньообразні уявлення необхідно формувати, щоб учень глибше переживав власний духовний світ крізь призму вивчення явищ і процесів навколишнього світу. Щоб художній досвід і світогляд не протистояли одне одному, необхідно подбати про те, щоб цінності, які лежать в основі світогляду, були не лише теоретичними положеннями, а наповнювали власну життєву орієнтацію, яка пронизує всі психологічні сфери учня, в т.ч. образно-емоційні.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити вікові особливості розвитку учнів. Молодшим шкільним віком вважається вік дітей приблизно від 6 до 10 років, що відповідає рокам навчання в початковій школі. Похід до школи робить найважливіші зміни в житті дитини. Основною діяльністю учня, його першочерговим обов'язком є навчання – набуття нових знань, умінь і навичок, накопичення систематизованої інформації про навколишній світ, природу і суспільство. Середній шкільний вік (10-15 років) є складним і відповідальним періодом становлення особистості, в якому формуються соціальна спрямованість і моральна свідомість: у дорослих запозичуються моральні цінності, судження, оцінки, уявлення про норми поведінки. Важливі зміни відбулися в сфері мотивації: потрібна самооцінка, самоствердження, визнання друзів, позитивне ставлення друзів. Підлітковий вік (15-18 років) – найважчий, але сприятливий для формування і розвитку ціннісних орієнтацій, має велике значення для становлення світогляду. Психологічні дослідження надають докази для того, щоб стверджувати, як студенти активно прагнуть самоствердження та самореалізації. Тому педагогам у виховній роботі необхідно враховувати всі складності й тонкощі виховання підлітків.

3. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування художньо-образних уявлень учнів, а саме:

- інтеграція на фортепіанних заняттях різних видів мистецтва, що характеризується використанням таких видів мистецтв, як образотворче

мистецтво, література, кіно та ін., добре розвинена художня свідомість дасть учням можливість виражати асоціації в різних художніх системах (візуальних, звукових, літературних); живучи в стані емоційного екстазу, опановувати і застосовувати загальнолюдські цінності та етику, втілені у творах мистецтва;

- створення проблемно-пошукових ситуацій. При проблемному навчанні «тренуються» художньо-образні уявлення, оскільки можна проектувати проблему подумки якісь об'єкти і створювати у своїй образ ситуації та розв'язання проблеми. Найчастіше діти можуть знайти спосіб неординарного та індивідуального розуміння музичного твору. Для вирішення проблемних-пошукових ситуацій учнями спеціалізованих мистецьких шкіл науковці пропонують використання різних методів педагогіки: комунікативні та ігрові на основі міжособистісного та міжгрупового спілкування; творчі, розвиваючі та етнокультурні методи; проблемно-орієнтовані, пояснювально-ілюстративні, креативні методи; методи емоційно-художнього «занурення» та художньо-образного моделювання, активізація уяви та творчої вистави;

- використання різнопланового фортепіанного репертуару. Особливо важливу роль у формуванні художньо-образних уявлень учнів різного віку відіграють твори на національній основі, що пояснюється доступністю їх сприйняття. Виховний потенціал національного фольклору у фортепіанній літературі представлено великим самостійним розділом, численними обробками українських народних пісень і танців. Загалом фольклорна програмність є традиційно домінуючою в образній драматургії різних форм і жанрів.

4. Розроблено методику формування художньо-образних уявлень учнів в процесі музичної підготовки у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах, яка реалізується за такими етапами:

Ввідно-мотиваційний етап на уроці музики ми представили такими методами та прийомами, як бесіда, підготовча розповідь, ігровий метод, метод наведення, прийом активізації інтересу й уваги.

На операційно-пізнавальному етапі дійшли висновку, що краще користуватися такими методами як метод варіювання, порівняння, прийом

"вільного диригування", метод співу фрагментів твору, художньо-педагогічний аналіз, метод моделювання.

Контрольно-підсумковий етап є підсумком уроку музики, тому на підбиття підсумків, корекцію висловлювань учнів ми пропонуємо такі методи та прийоми: метод музичних колекцій, метод вибору підходящих визначень, методом музичного узагальнення, методом пластичного інтонування, повторний аналіз твору.

Педагогічна наука і практика все більше звертається до музичного мистецтва, підкреслюючи його виховну, гносеологічну, аксіологічну функції. Реалізація цих функцій зумовлена здатністю музичного мистецтва трансформувати людину, охоплюючи всю її структуру: свідоме і несвідоме, емоції, цінності, мотивації та установки. Ця можливість музичного мистецтва пов'язана з перцептивними властивостями художнього образу, що становить суть будь-якого музичного твору. Культурні цінності доносяться до свідомості читачів, глядачів і слухачів через художні образи. Саме тому особливості художнього образу необхідно цілеспрямовано використовувати в цілях духовного виховання молоді.

Найважливішим завданням сучасної музичної освіти в початковій школі є формування в учнів музично-культурної основи як важливої складової духовної культури учнів. Його досягнення досягається через цілісну систему залучення молодших школярів до різноманітної музично-естетичної діяльності. У цьому контексті актуальним є пошук нових методичних підходів, передусім шляхів удосконалення формування у молодших школярів формування художньо-образних уявлень шляхом фортепіанного навчання.

Єдність, як художньо-образне відображення дійсності, виділяє три основні складові структури музичного сприйняття молодшої школи:

- попереднє ознайомлення з музичною інформацією та її сприйняття;
- аналізувати виразне значення музичної мови і розуміти його;
- формування загальний образ сприйняття.

Відповідно до прийнятого українськими психологами та педагогами вікового поділу період навчання дітей від шести до одинадцяти років називають

молодшим шкільним віком. Визначаючи її межі, необхідно враховувати особливості фізичного та психічного розвитку дітей, перехід від ігрової до навчальної діяльності, яка є домінуючою.

Врахування вікових особливостей може допомогти визначити, які форми, стилі та види діяльності найбільш ефективні для музичного розвитку дітей того чи іншого віку.

Дослідження та аналіз надбань педагогічної практики, провідних систем музичного виховання та методик навчання, сучасних освітніх програм з музики та музичного мистецтва, провідних наукових методів формування досліджуваних явищ, науково обґрунтованих методів формування музичних уявлень молодших школярів сприйняття фортепіанного музичного матеріалу та розвиток художньо-образних уявлень базується на основі:

- на цілеспрямованому педагогічному керуванні процесом осягнення молодшими школярами змісту музичних творів;
- заохочення учнівської молоді до активної участі в роботі над музичним матеріалом;
- використанні різноманітних методів музичного виховання та навчання;
- застосуванні взаємозв'язку музики з іншими видами мистецтва в процесі музичної освіти;
- інформаційного забезпечення сприймання;
- розвитку у дітей інтересу до прослуховування музики;
- широкого використання фортепіанних п'єс, що відповідають вимогам емоційно-образної доступності молодших школярів.

У дипломному дослідженні визначено та обґрунтовано критерії та показники, за допомогою яких визначено діагностичні характеристики рівня сформованості художньо-образних уявлень молодших школярів. Визначено такі критерії формування музичного сприйняття молодших школярів: ступінь вираженості емоційних реакцій молодших школярів і уважність сприйняття ними музичного твору, ступінь розрізнення учнями елементів музичного твору, цілісність образу, сформованого під час виконання музичної композиції.

Відповідно до критеріїв виділяють показники, за якими можна виявити властивості досліджуваного явища. Виразність емоційних реакцій молодших школярів і сприйняття ними уваги до музики, що виконується, визначається такими показниками: вмінням зосереджено слухати музику, що виконується, захопленням ставленням до музики, вмінням передавати емоційний «тон» музики в дії.

Показниками критерію широта диференціювання учнями елементів музичного твору є: уміння розрізняти звуки (виділення з контексту «образу» мелодії як ключової категорії для змістовної природи музики, розрізнення інших музичних засобів); виявлення ознак, настроїв, ритму, динаміки, структури музичних творів, визначення жанру, знання назв та авторів музичних творів, уміння виражати музичну виразність та музичну термінологію, уміння порівнювати елементи музичної мови з музичним змістом.

Показниками для вимірювання образної цілісності музичних творів є: розуміння ролі засобів музичної виразності у створенні художнього образу, наявність особистого ставлення до сприйняття.

Для сформованості художньо-образних уявлень дітей раннього віку виділено три умовні рівні – низький, середній і відносно високий. Результати дослідження свідчать про недостатній рівень сформованості художньо-образних уявлень молодших школярів.

Діагностично-технологічний апарат констатувального етапу дослідження складалося з наступного комплексу методів: метод бесіди; опитування; пряме та опосередковане спостереження молодших школярів на уроках музики; анкетування вчителів музики та школярів; виконання практичних і творчих завдань; використання ігор; аналіз та узагальнення педагогічного досвіду.